

УДК 378.6:02](477.54-25)

Василь Шейко,
доктор історичних
наук, професор,
ректор ХДАК

**Наталія
Кушнарєнко,**
доктор педагогічних
наук, професор,
проректор з
наукової роботи
ХДАК

Алла Соляник,
доктор педагогічних
наук, професор,
декан факультету
бібліотекознавства
та інформатики
ХДАК

Харківська наукова школа книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства: система комунікаційних зв'язків*

У когнітивному вимірі хронологічні межі зародження системи науково-комунікаційних зв'язків харківської наукової школи книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства (ХНШКББ) сягають кінця XIX — початку XX ст. В інституціональному ж вимірі вони датуються серединою 1920-х — початком 1930-х рр., коли функціонування НШ набуває певних організаційних форм: секція, кафедра, відділення, факультет, інститут, а також аспірантура, докторантура та ін., що забезпечує становлення та розвиток комунікаційних відносин ХНШКББ на мікро-, мезо-, екзо-, макро- та мегарівнях.

Засновниками ХНШКББ можна вважати таких відомих українських учених і громадських діячів, як Х. Алчевська, Д. Багалій, М. Сумцов та ін. Серед тих, хто фундував НШ, сприяв організації в Харкові першого в Україні ВНЗ з підготовки бібліотечних фахівців, особливе місце посідають постаті таких видатних українських бібліотекознавців і бібліографознавців, як К. Рубинський, Л. Хавкіна, С. Сірополько, Н. Фрідьєва, Д. Балика, Б. Борович, М. Годкевич, О. Прозоровська, А. Козаченко, В. Штейн, М. Покровський, О. Дидрихсон, Т. Фарафонова та багато інших. Деякі з них певний час працювали в харківському ВНЗ, докладаючи значних зусиль до фундування кращих вітчизняних традицій НШ книгознавчого, бібліотекознавчого та бібліографознавчого спрямувань. Саме завдяки їхньому високому професіоналізму, активній науковій і громадській діяльності закладено кращі комунікаційні традиції ХНШКББ, створено надійне підґрунтя для розвитку багатоканальної та багаторівневої комунікаційної взаємодії.

Мікрокомунікація — базова в ХНШКББ — передбачає найтісніші зв'язки всіх її фігурантів, безпосереднє регулярне спілкування, обмін інформацією, знаннями, науковими ідеями. Найщільнішим є комунікаційний ланцюг: лідер—учень; лідер—учень—учень; учень—учень. До цього рівня можна віднести міжособистісне й опосередковане спілкування членів однієї кафедри між собою і з студентами, аспірантами, докторантами, для яких вона є випусковою. Мікрокомунікаційними можна вважати і міжкафедральні зв'язки в межах одного бібліотечного факультету. Показовим прикладом такої самоорганізації ХНШКББ є наукове керівництво викладачів кафедри курсовими, дипломними, магістерськими працями, кандидатськими, докторськими дисертаціями; ка-

федральні науково-методологічні семінари; студентські наукові гуртки; обговорення монографій, статей, підручників, навчальних посібників та ін.; участь у розробленні кафедральних НДР тощо.

Офіційною датою виникнення мікрокомунікації як умови зародження системної взаємодії членів ХНШКББ можна вважати 1925 р., коли у структурі факультету політосвіти Харківського інституту народної освіти (ХІНО) було організовано книжково-бібліотечну секцію, яка стала першим інституціональним об'єднанням цієї НШ [7, с. 110]. Посиленню мікрокомунікаційних відносин у подальшому сприяли такі події: створення в ХІНО бібліотечного відділення (1927), кафедри бібліотекознавства (1928). З неодноразовими реорганізаціями й перейменуваннями ВНЗ ці структури зберігалися. У 1931 р. у Всеукраїнському інституті комуністичної освіти (ВУІКО) створено бібліотечний факультет (денний, а згодом і вечірній), а в 1932 р. — факультет книгорозповсюдження. Надзвичайно важливе значення для самоорганізації ХНШКББ мали організація та успішне функціонування упродовж майже 30 років (1935—1964) самостійного бібліотечного інституту, спочатку з назвою "Український бібліотечний інститут" (УБІ), а потім — "Харківський державний бібліотечний інститут" (ХДБІ). Тут діяли три основні факультети — бібліотекознавства, бібліографії, дитячих та юнацьких бібліотек, які в 1954 р. об'єднали в єдиний бібліотечний факультет. У ХДБІ у 1955 р. відкрито книгознавче відділення, а у 1965 р. — факультет книгознавства. Після реорганізації у 1964 р. ХДБІ в Харківський державний інститут культури (ХДІК) тут почав діяти бібліотечний факультет з п'ятьма спеціальними кафедрами: бібліотекознавства, бібліографії, бібліотечних фондів і каталогів, технічних бібліотек та наукової інформації, книгознавства та книжкової торгівлі [8]. Створення профільних кафедр, факультетів, незважаючи на постійні організаційні перетворення упродовж понад вісімдесятирічного існування ХДАК, уможливило формування ХНШКББ не лише як неформального, а й формально-інституціонального об'єднання.

Зміцненню системи зовнішніх та внутрішніх комунікаційних зв'язків ХНШКББ сприяло створення такої наукової організаційної структури, як аспірантура. У 1931 р. у ВУІКО відкрито аспірантуру на кафедрі бібліотекознавства, діяльність якої було відновлено у 1938 р. Того самого року в

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. — 2012. — № 10. — С. 45—48.

УБІ почала діяти аспірантура з бібліотекознавства, а в Книжковій палаті України, яка тоді працювала в Харкові, аспірантура з бібліографознавства [8, с. 113]. Це зумовило зміцнення ХНШКББ, стало поштовхом до виникнення та розвитку інших рівнів науково-комунікаційної взаємодії НШ з професійним науково-освітнім середовищем.

Серед тих, хто зробив перші кроки в започаткуванні й розвитку формальних і неформальних наукових об'єднань ХНШКББ, окреслив коло майбутніх наукових лідерів та молодих перспективних науковців, варто назвати такі імена: С. Велігодська, В. Витяжков, І. Вовченко, С. Волкова, І. Галій, Я. Гандельман, З. Гімальдінова, Р. Гуревич, Ф. Гурвич, М. Демченко, О. Довгопола, Ф. Єщенко, І. Каганов, О. Коломийченко, Н. Колосова, Т. Комісаренко, І. Корнейчик, Л. Котенко, Є. Красножон, Т. Кулешова, Д. Кумок, Д. Лекаренко, О. А. Майборода, В. Масленнікова, Т. Марченко, М. Пасічник, Т. Петриченко, М. Рябченко, Є. Тамм, Д. Тараманов, В. Тараненко, Т. Скрипник, М. Фельдштейн, Н. Фрідьева, О. Хропач та ін.

Формуванню "ядра" науковців ХНШКББ сприяли перші захисти кандидатських дисертацій її представниками, що у ті роки було доволі рідкісним явищем у бібліотечній сфері. Серед них: Ф. Гурвич (1935), Д. Лекаренко (1938), М. Габель (1940), І. Каганов (1944), М. Пасічник (1953), Н. Фрідьева, В. Витяжков (1954), І. Корнейчик (1955), М. Демченко (1961), С. Волкова, Д. Тараманов (1968), Т. Скрипник (1969), Н. Колосова, І. Вовченко (1978) та ін. Офіційне визнання наукового доробку харківських учених окреслило коло лідерів ХНШКББ, забезпечило суттєвий привід для активізації захистів дисертацій її спадкоємцями. Упродовж вісімдесятирічного періоду існування ХНШКББ тут сформувалися відносно самостійні школи наукових досліджень. Серед традиційних — книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство, серед новітніх — документологія та соціальні комунікації.

Книгознавчий сегмент ХНШКББ представлений такими іменами: І. Каганов, Т. Скрипник, М. Низовий, В. Маркова, С. Сищенко; бібліотекознавчий — Н. Фрідьева, С. Волкова, Н. Русавська, Г. Брагіна, В. Ільганаєва, І. Давидова, Г. Шемасва, О. Коблев; фондознавчий — А. Ашукін, Є. Тамм, В. Мільман, М. Васильченко, Н. Кушнарченко, А. Соляник; каталогознавчий — Л. Котенко, Т. Марченко, Д. Кумок, Е. Карачинська, В. Удалова, В. Седих; бібліографознавчий — В. Витяжков, І. Корнейчик, Н. Колосова, І. Вовченко, Д. Тараманов, С. Тодорова, Л. Білан, Л. Філіпова; історія бібліотечної справи — З. Гімальдінова, Т. Самійленко, В. Седих; бібліотечного краєзнавства — І. Корнейчик, В. Богданова, Н. Кушнарченко; організація бібліотечної діяльності — Т. Комісаренко, О. Хропач, В. Ільганаєва, О. Стогній; дитячих бібліотек — М. Пасічник, Т. Петриченко, Л. Озарчук, А. Малько та ін.

Характерною ознакою внутрішньоконунікаційних зв'язків ХНШКББ можна вважати: розвиток кращих традицій, ідей, дослідницького стилю попередників; прагнення старшого покоління представників школи передати досвід спадкоємцям — молодим викладачам і студентам; проведення системної наукової роботи зі студентами, ретельний відбір обдарованої молоді для подальшої плідної науково-дослідницької діяльності. Цьому сприяє не лише міжособистісне спілкування викладачів і студентів, характерне для цієї НШ, а й відповідна організація цієї діяльності, яка довела свою продуктивність упродовж десятиліть. Це наукові гуртки при кафедрах, студентське науково-творче товариство факультету, ВНЗ у цілому; проведення внутрішньовузівських конкурсів наукових праць студентів тощо. Це сформуло в ХДАК своєрідну "наукову аuru", культ "науковості", що в поєднанні з цілеспрямованим відбором уможливило виявлення талановитих, молодих науковців, які креативно

мислять, залучення кращих із них до наукової та викладацької діяльності; формування нового покоління представників ХНШКББ — її лідерів, учнів лідера, прибічників лідера тощо. Не менш важливою особливістю НШ є органічне поєднання індивідуальних наукових уподобань її представників та об'єднання ними зусиль задля досягнення спільної наукової мети; визнання наукових досягнень своїх колег і учнів; здатність надати допомогу у виборі пріоритетного напрямку досліджень; розроблення фундаментальних і прикладних наукових досліджень міждисциплінарної проблематики; проведення міжфакультетських і міжфакультетських науково-методологічних семінарів, засідань "круглого столу", передзахистів докторських і кандидатських дисертацій тощо. Ще однією характерною рисою ХНШКББ є активне впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес, що відповідає специфіці наукової школи як провідного науково-освітнього осередку України в галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, центру підготовки фахівців і науково-педагогічних кадрів означеного профілю. Креативність, критичність мислення, відкритість, високий професіоналізм, наукова продуктивність, відкритість до спілкування та інші позитивні якості, сформовані в науковому колективі, забезпечують стійкість й ефективність комунікаційних зв'язків ХНШКББ.

Мезорівень комунікації пов'язаний з науковою взаємодією, обміном інформацією, спілкуванням лідера і членів ХНШКББ зі співробітниками і структурними підрозділами того соціального інституту, де вона локалізується, з іншими факультетами, кафедрами, окремими вченими ХДАК, які переймаються проблемами книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, здатні сприйняти, оцінити і використати можливості та здобутки наукової школи.

І прикладів такої успішної співпраці ХНШКББ дуже багато. Так, з науковою подією в налагодженні макро-, мезо- та екзокомунікації НШ можна вважати започаткування випуску на базі Харківського бібліотечного інституту перших в Україні збірників наукових статей (1940—1962) (упродовж свого існування мали різні назви: "Труди", "Ученые записки", "Наукові записки"). Перший випуск цього фундаментального професійного видання в Україні мав назву "Труди Харківського бібліотечного інституту" (1940 р., відповідальний редактор — Д. Лекаренко — завідувач кафедри бібліотекознавства). Після значної перерви у 1956 р. видання відновлено під назвою "Ученые записки" (вип. II). Членами редколегії були переважно представники ХНШКББ, а саме: Ф. Єщенко (відповідальний редактор), а також А. Ашукін, І. Каганов, Д. Тараманов, Н. Фрідьева. Наступного 1957 р. знову змінено назву збірника на український варіант "Учені записки" (вип. III, 1957; вип. IV, 1959; вип. V, 1960). Потім знову відновлено назву "Ученые записки" (вип. VI, 1962). Усього вийшло дев'ять видань збірника (шість випусків). Починаючи з другого видання, він мав тематичні випуски. Особливого значення в контексті висвітлення поступу ХНШКББ набув четвертий випуск "Ученых записок" (1960), присвячений проблемам книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії. Збірник містив статті провідних представників ХНШКББ — О. Коломийченко, І. Каганова, С. Волкової, І. Вовченко, Т. Скрипник, І. Корнейчика, які фундаментально розглядали теоретичні проблеми книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства. Унікальність, креативність, авторитетність "Ученых записок" були настільки високими, що згодом на їхній базі було організовано випуск двох всеукраїнських професійних науково-методичних збірників "Бібліотекознавство і бібліографія" та "Культурно-просветительная работа".

Найяскравішим прикладом мезокомунікації ХНШКББ є об'єднання наукових зусиль провідних учених факультетів культурології, бібліотекознавства та інформатики ХДАК в

обґрунтуванні та введенні у 2006 р. в Україні двох нових наукових галузей: "26 — культурологія", "27 — соціальні комунікації". Створено творчий колектив — неформальне об'єднання провідних учених — лідерів НШ, до складу якого ввійшли доктори наук книгознавчого, бібліотекознавчого та бібліографознавчого профілів — В. Ільганаєва, Н. Кушнарченко, А. Соляник, І. Давидова, його очолив ректор академії В. Шейко. Творчий колектив ініціював та вмотивував стратегічні засади введення в Україні нової наукової галузі — "27 — соціальні комунікації", розробив і оприлюднив перелік наукових спеціальностей галузі, проекти паспортів, формули спеціальностей, напрями досліджень, видав програми кандидатських іспитів, які високо оцінила професійна громадськість і затвердили Кабінет Міністрів України, Міністерство науки і освіти, молоді та спорту України. Серед наукових спеціальностей: 27.00.01 — теорія та історія соціальних комунікацій; 27.00.02 — документознавство, архівознавство; 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство; 27.00.04 — теорія та історія журналістики; 27.00.05 — теорія та історія видавничої справи і редагування; 27.00.06 — прикладні соціально-комунікаційні технології; 27.00.07 — соціальна інформатика. Опрацювання нової наукової галузі стало ще одним вагомим свідченням та визнанням авторитетності ХНШКББ не лише в Україні, а й за її межами, прикладом для наслідування науковими школами зазначеного профілю Росії, Білорусі, країн Прибалтики та ін.

На партнерських засадах успішно реалізували проект кафедри режисури, документознавства та книгознавства, довідково-бібліографічного відділу бібліотеки ХДАК у формі якісного ексклюзивного продукту — біобібліографічного покажчика "Леся Курбас". Це й далі проведення спільними зусиллями факультетів, кафедр, ради молодих учених ХДАК численних наукових конференцій міжнародного, всеукраїнського і регіонального масштабів, серед яких щорічного статусу набули такі: "Культура та інформаційне суспільство XXI століття", "Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку", інші комунікаційні заходи: засідання "круглого столу", майстер-класи, автограф-сесії тощо. Вони зміцнюють мезокомунікаційні зв'язки ХНШКББ, забезпечують їхню стабільність упродовж тривалого часу.

Екзовзаємодія — це налагодження наукових комунікаційних зв'язків, спілкування, обміну інформацією ХНШКББ із бібліотечною професійною спільнотою, науковими школами інших соціально-комунікаційних агентів місцевого і регіонального рівнів — бібліотеками різних типів і видів, музеями, архівами, інформаційно-аналітичними установами, засобами масової інформації та комунікації, видавництвами, книгарнями, які здатні не лише поділяти наукові ідеї, а й оприлюднити їх під час проведення спільних досліджень, конференцій, тренінгів тощо.

Яскравим прикладом екзовзаємодії ХНШКББ може бути її багаторічна плідна співпраця з науковцями Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБК) у проведенні спільних наукових заходів, зокрема "Короленківських читань", "Бібліографічних студій пам'яті українського бібліографа Ігоря Корнейчика", загальноміської акції "Читання та бібліотека в твоєму житті"; циклу досліджень внеску Л. Хавкіної у створення відділу бібліотекознавства в цій бібліотеці; відзначення 125-ї річниці з дня заснування ХДНБК та ін. У ХДНБК свого часу працювали такі відомі викладачі ХДАК, як Н. Колосова, В. Маркова, О. Кобелев, а нині в бібліотеці з нею пов'язали свою трудову діяльність колишні викладачі факультету бібліотекознавства та інформатики — Л. Глазунова, Г. Ковальчук, О. Стогній та ін. Директор ХДНБК — В. Ракитянська, заслужений працівник культури України, найавторитетніший голова ДЕК фа-

культету; завідувач відділу ХДНБК, доктор філологічних наук І. Лосієвський працює за сумісництвом на кафедрі бібліотекознавства та соціальних комунікацій ХДАК, активний член її спеціалізованої вченої ради тощо.

Постійні комунікаційні зв'язки об'єднують науковців ХДАК із провідними співробітниками ЦНБ Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, засади яких фундавали видатний український бібліотекознавець К. Рубинський та його послідовники. Генетичне підґрунтя мають тісні комунікаційні зв'язки науковців ХДАК із працівниками бібліотеки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, у структурі якого певний час діяв бібліотечний факультет. Можна назвати ще видавництва, книгарні, бібліотечні, музейні, архівні установи, інформаційні та аналітичні служби Харкова, із якими здійснюються постійне професійне спілкування, обмін інформацією, взаємне обговорення актуальних фахових проблем, рецензування наукових праць, що сприяє взаємозбагаченню науковими ідеями, втіленню їх у реальну практичну діяльність бібліотек Харкова та області, Слобожанщини в цілому. Запорука плідних екзокомунікаційних зв'язків ХНШКББ, зокрема, й у тому, що переважна більшість керівників та працівників документально-комунікаційних установ Харкова — випускники ХДАК.

Макронауковою комунікацією є тісні зв'язки, обмін інформацією, спілкування лідерів і членів ХНШКББ з вітчизняними колегами різних регіонів України. Назвемо найзначущі форми і засоби, що сприяли розвитку не лише її макро-, а й мегакомунікаційного наукового партнерства. Серед них: відкриття аспірантури та докторантури; започаткування випуску власних збірників наукових праць; відкриття спецради профільного спрямування; організація щорічних наукових конференцій; участь представників НШ у редколегіях профільних видань та ін.

Важливим чинником, що сприяє розгортанню макрокомунікаційних зв'язків ХНШКББ, варто вважати відкриття у 1931 р. у ВУКО аспірантури з бібліотекознавства, а в Книжковій палаті УСРР, яка на той час функціонувала в Харкові, — аспірантури з бібліографознавства. Тобто вперше ХНШКББ було надано можливість здійснювати підготовку науково-педагогічних кадрів для України на власній базі. Відкриття аспірантури створило інституціональну платформу для наукової діяльності, стало ще одним свідченням "офіційного" визнання наукового потенціалу ХНШКББ, потужним стимулом щодо подальшого розвитку її формальних і неформальних об'єднань. Діяльність аспірантури відновлено майже через 60 років (у 1994), а через два роки відкрито докторантуру (у 1996) з наукової спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство", вони є нині одними з провідних інституцій такого профілю в Україні.

Значну роль у налагодженні макрокомунікаційних зв'язків ХНШКББ мало заснування на базі Харківського державного інституту культури (ХДІК) першого на вітчизняному науковому просторі, тривалий час єдиного в Україні науково-методичного збірника "Бібліотекознавство і бібліографія", який є своєрідною предтечею створення системи професійних наукових журналів і продовжуваних видань в Україні. Його появу палко сприйняла не лише українська, радянська, а й світова наукова громадськість книгознавчого, бібліотекознавчого та бібліографознавчого спрямувань, про що свідчать численні схвальні відгуки вітчизняних і зарубіжних колег.

Перший номер науково-методичного збірника "Бібліотекознавство і бібліографія" вийшов друком у 1964 р. Упродовж майже 30-річного існування (1964—1992) у ньому опубліковано близько 700 наукових статей з найважливіших теоретико-методологічних, історичних, методичних, органі-

заційних, технологічних проблем розвитку книжкової, бібліотечної та бібліографічної галузей. Його відповідальними редакторами в різні часи були відомі в Україні та за її межами науковці: М. Демченко (1964—1970, вип. 1—9), С. Тамм (1971—1991, вип. 10—31), В. Удалова (1992, вип. 31), а членами редакційної колегії протягом цих років — В. Бабич, О. Багушанська, В. Витяжков, І. Вовченко, С. Волкова, І. Каганов, А. Кобзаренко, П. Коломієць, Н. Колосова, І. Корнейчик, А. Корнієнко, Н. Королевич, Л. Макаренко, Ю. Медведєв, В. Навроцька, Л. Одинока, М. Пасічник, З. Печенізька, В. Туров, Н. Фрідєва та ін. У 1999 р. це видання трансформовано у фаховий збірник наукових праць під назвою "Вісник Харківської державної академії культури". На сьогодні вийшло 36 випусків цього видання, на шпальтах якого оприлюднюють результати своїх досліджень не лише харківські, українські, а й зарубіжні вчені.

Окрім міжособистісних контактів, взаємного цитування і рецензування наукових праць, ефективним прикладом комунікаційної взаємодії макрорівня варто назвати участь колег-учених у роботі єдиної на той час в Україні профільної спеціалізованої вченої ради докторського рівня, відкритої у ХДАК у 1996 р. Нині тут діє спецрада Д 64.807.02 із захисту докторських (кандидатських) дисертацій з двох наукових спеціальностей 27.00.01 — теорія та історія соціальних комунікацій; 27.00.03 — книгознавство, бібліографознавство, бібліотекознавство.

Розгортанню макрокомунікаційних зв'язків ХНШКББ сприяють: навчання молодих науковців України в докторантурі й аспірантурі ХДАК; опонування та захист докторських (кандидатських) дисертацій у спецраді ХДАК; публікація результатів своїх наукових досліджень у "Віснику Харківської державної академії культури" (з 1999 затверджений як фаховий із соціальних комунікацій, історичних, педагогічних наук); участь у наукових конференціях всеукраїнського і міжнародного рівнів, які щорічно проводяться на базі ХДАК тощо. Серед партнерів ХНШКББ можна назвати викладачів та співробітників Інституту журналістики Київського національного університету України ім. Тараса Шевченка, Київського національного технічного університету України "КПІ", Київського національного університету культури і мистецтв, Рівненського гуманітарного університету, Львівського національного університету України, Української академії друкарства, Луганського інституту культури і мистецтв, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, Книжкової палати України й інших соціально-комунікаційних структур всеукраїнського рівня. Тісні контакти представники ХНШКББ підтримують із такими відомими українськими вченими, як О. Башун, В. Дерлеменко, Л. Дубровіна, В. Загуменна, Г. Ковальчук, С. Кулешов, Т. Новальська, Т. Павлуша, В. Пашкова, Л. Петрова, М. Сенченко, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка, І. Шевченко та ін.

Посиленню макрокомунікаційних зв'язків ХНШКББ сприяє участь докторського корпусу цієї школи — Н. Кушнарєнко, В. Ільганаєвої, Л. Філіпової, І. Давидової, А. Соляник, Г. Шемяєвої та ін. — у складі оргкомітетів численних міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференцій та редколегій основних професійних часописів і продовжуваних наукових фахових видань України — "Вісник Книжкової палати", "Бібліотечний вісник", "Бібліотечна планета", "Вища школа", "Нові технології навчання" та ін.; членство в спецрадах означеного профілю України та Білорусі; опонування на захистах докторських і кандидатських дисертацій ХДАК у вітчизняних і зарубіжних здобувачів; експертиза вітчизняних дисертацій як провідної установи тощо. Макрокомунікаційна взаємодія ХНШКББ останніми роками набуває потужних обертів.

Меганукова комунікація — це міжнародне спілкування, взаємодія, обмін науковою інформацією (знаннями) ХНШКББ зі світовим співтовариством книгознавчого, бібліотекознавчого, бібліографознавчого спрямувань. Меганукаційні зв'язки ХНШКББ започаткували її фундатори — Л. Хавкіна та К. Рубинський, які володіли багатьма європейськими мовами й неодноразово виїжджали за кордон з метою вивчення кращого зарубіжного досвіду роботи бібліотек та підготовки бібліотечного персоналу. Так, у 1914 р. Л. Хавкіна ознайомилася з організацією бібліотечної справи в США та Канаді. У 1925 р. Наркомпрос надав їй зарубіжне наукове відрадження для вивчення досвіду роботи європейських бібліотек, у 1926 р. Любов Борисівна брала участь у науковій конференції, присвяченій 50-річчю Американської бібліотечної асоціації, у 1929 р. побувала в Австрії та Чехо-Словаччині, взяла участь у Міжнародному конгресі бібліотекарів у Римі—Венеції. Вона неодноразово виступала з доповідями у Франції, Німеччині, Голландії, скандинавських країнах, США, Австрії, Чехо-Словаччині, Італії, була обрана почесним членом Чеської бібліотечної асоціації та дійсним членом Бібліотечної асоціації США, підтримувала міжособистісні зв'язки з багатьма зарубіжними бібліотекознавцями.

Володіючи дев'ятьма іноземними мовами, К. Рубинський у 1902 та 1905 рр. мав можливість особисто вивчати досвід роботи провідних бібліотек Москви, Санкт-Петербурга, Юр'єва, Варшави, Риги, Ніжина, Парижа, Берліна, Мюнхена, Женеви, Відня, Лозанни, Берна. Вчений був добре обізнаним із працями зарубіжних бібліотекознавців М. Шреттингера, Ф. Еберта, М. Грезеля, А. Мера й інших, постійно стежив за фаховою зарубіжною періодикою [2]. Ретельне вивчення зарубіжного досвіду впорядкування бібліотечної справи та спеціальної фахової освіти дали можливість Л. Хавкіній і К. Рубинському науково обгрунтувати необхідність організації в Україні вищої бібліотечної освіти, фундувати бібліотекознавство як науку.

Можна пригадати і такий маловідомий факт: у 1960-ті рр. Н. Фрідєва рецензувала доповідь німецького вченого проф. Х. Кунце "Бібліотекознавство як наука і як предмет викладання у вузах" (Берлін, 1962). Пізніше її запросили в Берлін для читання лекцій із наукових основ бібліотекознавства. Основні теоретичні проблеми бібліотекознавства висвітлені нею в статті "До питання про бібліотекознавство як науку" (1971) та інших публікаціях.

Нині меганукаційні зв'язки ХНШКББ підтримують й успішно розвивають кращі її представники — доктори наук, професори ХДАК — В. Ільганаєва, Н. Кушнарєнко, А. Соляник, Л. Філіпова, Г. Шемяєва та ін. Інтенсивний професійний обмін здійснюється через: а) виборювання численних міжнародних грантів задля ознайомлення викладачів академії з науково-освітнім та практичним досвідом бібліотечних установ США, країн Західної Європи; б) запрошення провідних учених-лідерів профільних ХНШКББ для читання лекцій у ВНЗ далекого і близького зарубіжжя; в) ангажування відомих зарубіжних фахівців аналізованого спрямування для проведення на базі ФБІ науково-методологічних семінарів, майстер-класів, засідань "круглого столу", міжнародних наукових конференцій як у традиційному, так і в інтернет-форматі. Вигоди від меганукаційних зв'язків є обопільними.

Меганукаційне середовище ХНШКББ суттєво розширили такі основні обставини: 1) залучення до її лав представників московської та лєнінградської НШ; 2) навчання викладачів бібліотечного підрозділу ХДК в аспірантурі, а згодом і в докторантурі Московського та Лєнінградського інститутів культури. У 1960—1980-х рр. після закінчення московської аспірантури на факультеті почали працювати В. Витяжков, І. Вовченко, І. Корнейчик, Л. Іллі-

чова; лєнінградської — С. Волкова, В. Ільганаєва, Г. Брагіна. Як відомо, у 1970—1990-ті рр. Харківський інститут культури не мав власної системи підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Отже, молоді амбітні науковці — викладачі харківського ВНЗ — за першої ж можливості стали активно вступати до аспірантури, а згодом і докторантури московського та лєнінградського ВНЗ означеного профілю. Це не лише сприяло успішній реалізації їхніх особистих наукових планів, а й допомагало розширенню комунікаційних зв'язків ХНШКББ на мегарівні, сприяючи ствердженню високого авторитету Харківської наукової школи книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства не лише на всеукраїнському, а й на європейському, світовому рівнях.

Серед членів ХНШКББ, молодих викладачів ХДІК, яким цілком справедливо належить пріоритет у подоланні реальних чи уявних науково-просторових бар'єрів комунікації, варто у першу чергу назвати імена тих харківських науковців, які, навчаючись поза межами рідної *alma mater*, успішно захистили кандидатські дисертації: М. Васильченко, М. Низовий, В. Удалова, Н. Кушнарєнко, Л. Озарчук, Т. Самійленко, Л. Білан, Т. Кім, Г. Терєнтьєва, С. Шматова, В. Мільман, В. Сєдих, В. Погорєлова, І. Андрєєва, Н. Шаркова, Є. Медведєва, Л. Філіпова, Є. Тодорова, Н. Бура, О. Золотко, О. Кудєнко, І. Давидова, А. Соляник та ін. У 1993 р. після закінчення докторантури МДІК у спецраді цього ж інституту першою серед представників ХНШКББ успішно захистила докторську дисертацію Н. Кушнарєнко (науковий консультант — провідний російський учений Ю. Столярєв). У цьому сенсі можна констатувати відомий факт: найвищий науковий ценз членів ХНШКББ забезпечив на той час і в перспективі не лише не формальний, а й інституціонально-формальний пріоритет цієї наукової школи в Україні. Підкреслимо, що більшість із названих харківських науковців ідентифікують себе із московською чи лєнінградською НШ книгознавчого, бібліотекознавчого або бібліографознавчого профілю. Серед російських учених — наукових керівників харків'ян: К. Абрамов, Ю. Столярєв, О. Коршунов, А. Ванєєв, В. Мінкіна, Е. Сукіасян, Ю. Зубов, Г. Чижкова, С. Шамуріна, В. Беспалов, Н. Сляднева, В. Терьошин, Л. Іллічова, Г. Бистрова та ін. Це сприяє взаємозбагаченню наукових шкіл, впливає на результативність їхньої наукової діяльності. Нарощуванню мегакомунікаційних зв'язків ХНШКББ у науковій сфері сприяла також започаткована в середині 1990-х рр. підготовка в аспірантурі ХДАК наукових і науково-педагогічних кадрів для країн Азії, Африки та Латинської Америки.

На нинішньому етапі розвитку ХНШКББ значно розширюються її зв'язки з профільними науковими школами країн далекого зарубіжжя. Цьому сприяє членство ХДАК у таких міжнародних бібліотечних об'єднаннях: Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій (ІФЛА), Організація Європейської співдружності в галузі бібліотечно-інформаційної освіти (БОБКАТССС), Європейська асоціація бібліотечно-інформаційної освіти та наукових досліджень (ЄВКЛІД), а також укладені угоди про освітню та наукову співпрацю з Університетом Робєрта Гордона (Велика Британія), Університетом штату Іллінойс (США), Вищою Королівською школою бібліотекознавства (Данія), Амстердамським університетом і Вищою політехнічною школою (Нідєрланди), Вищою школою бібліотекознавства та інформатики, Українським Вільним Університетом (Німєччина), Харбінським університетом та Харбінським інститутом просвіти (Китай) та ін. Взаємозбагачення наукових шкіл зумовлене й просторовою міграцією науковців як у напрямі "до", так і в напрямі "з" ХНШКББ, що за сталих професійних контактів уможливує активний обмін науковими ідеями за допомогою усної,

писемної чи електронної комунікації. Звісно, що поглибленню та розширенню масштабів комунікації ХНШКББ на мікро-, мєзо-, екзо-, макро- та мегарівнях допомагає глобальна інформаційно-комунікаційна мережа Інтернет, яка значно розширює наукові контакти НШ на всіх рівнях взаємодії, підвищує оперативність та ефективність наукового спілкування.

Сучасні електронні комунікаційні засоби та канали відіграють важливу роль у налагодженні взаємодії НШ на внутрішньо- та зовнішньосистемному рівнях, мають суттєві переваги порівняно з традиційними засобами НК. Серед них:

— оперативне розповсюдження наукових ідей НШ, їхнє швидке опрацювання, сприйняття, використання та подальший розвиток;

— формування позитивного іміджу НШ завдяки комплексному наданню інформації про історію, сучасний стан, науковий потенціал, участь в успішній реалізації наукових програм та проектів тощо;

— схвальне ставлення до установи, яка створила належні умови для зародження, становлення, функціонування, трансформації НШ, виявлення й реалізації її потенційних можливостей;

— можливість виокремлення когорти лідєрів і талановитих продовжувачів, прибічників ідей наукового лідєра за об'єктивними критеріями, тобто виявлення персоніфікованого складу НШ (кількість публікацій лідєра, рівень їхньої цитованості, кількість учнів НШ та ін.);

— посилення внутрішніх та зовнішніх комунікаційних зв'язків НШ;

— оперативність оприлюднення результатів та обміну науковою інформацією на внутрішньому і зовнішньому комунікаційних рівнях, її доступність;

— багатоаспектний та оперативний пошук наукової інформації.

Харківська наукова школа книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства на сучасному етапі функціонування — унікальне, авторитетне творче галузєве об'єднання України — продовжує нарощувати свій інтелектуальний потенціал, продукувати інноваційні наукові ідеї, поширювати їх у часі та просторі через своїх талановитих лідєрів, учнів, прибічників, одностудців, багатоканальну систему наукової комунікації.

Список використаної літератури

1. Астафєва О. Н. Формирование научных школ и научно-исследовательских направлений в современном вузе: коммуникативные стратегии / О. Н. Астафєва // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств. — 2010. — № 3. — С. 6—12.
2. Березюк Н. М. К. И. Рубинский и Л. Б. Хавкина — основоположники харьковской библиотечной школы : фрагменты истории / Н. М. Березюк // Научные и технические библиотеки. — 2009. — № 5. — С. 93—103.
3. Борисова О. Б. Выявление тенденций развития документного потока по библиотечному делу наукометрическими методами : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Борисова Ольга Борисовна; Моск. гос. ун-т культуры. — М., 1997. — 16 с.
4. Воєрєне О. И. Идентификация научных школ в библиотековедении, библиографоведении и информатике / О. И. Воєрєне, О. П. Вилькина, А. А. Рингайтє / Научные и технические библиотеки СССР. — 1989. — № 2. — С. 11—18.
5. Драган Р. А. Розвиток бібліотекознавчої думки. Харківська школа (поч. ХХ ст. — 20-ті рр.) / Р. А. Драган // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — 2000. — Вип. 2. — С. 32—38.
6. Захарчук Т. В. Научные школы в библиографоведении : особенности формирования / Т. В. Захарчук // НТИ. Серія 1, Організація і методика інформаційної роботи. — 2011. — № 1. — С. 19—25.

7. Кушнарєнко Н. Н. Научные школы книговедческого и библиотечно-информационного профиля: признаки идентификации / Н. Н. Кушнарєнко, А. А. Соляник // Научные и технические библиотеки. — 2011. — № 12. — С. 45—54.
8. Кушнарєнко Н. М. Фундатор бібліотечної освіти в Україні / Н. М. Кушнарєнко // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — 2000. — Вип. 2. — С. 110—123.
9. Лебедев С. А. Философия науки: словарь основных терминов / С. А. Лебедев. — М. : Акад. проект, 2004. — 320 с.
10. Сальникова Л. И. Научные школы Библиотечно-информационного института / Л. И. Сальникова // Московский государственный университет культуры и искусств : опыт интеграции культуры и образования в России / Моск. гос. ун-т культуры и искусств. — М., 2010. — С. 50—72.
11. Соляник А. А. Флагман бібліотечно-інформаційної освіти України / А. А. Соляник // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 27. — С. 74—83.
12. Суліма Є. Вища освіта в контексті національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012—2021 роки / Євген Суліма // Вища школа. — 2012. — № 3. — С. 7—15.
13. Фридьєва Н. Подготовка библиотечных кадров на Украине : [библ. отд-ние ин-та политпросвета в Харькове] / Н. Фридьєва // Красный библиотекарь. — 1930. — № 10. — С. 42—45.
14. Харківська державна академія культури : до 80-річчя з дня заснування : монографія / В. М. Шейко [та ін.]. — Х. : ХДАК, 2009. — 196 с.
15. Шейко В. М. Ідентифікація наукових шкіл культурологічно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілю: постановка проблеми / Василь Шейко, Микола Каністратенко, Наталя Кушнарєнко // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 8. — С. 41—43 ; 2011. — № 9. — С. 43—47.

Раскрывается система коммуникационных связей харьковской научной школы книговедения, библиотековедения и библиографоведения.

Communication links system of Kharkiv bibliography, library and bibliography sciences school is described.

Надійшла в редакцію 4 вересня 2012 року